

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

УДК 94 (477.87) «15»:323.269.6 – 058.224

ДВОРЯНСТВО ВЕРХНЬОГО ПОТИССЯ І СЕЛЯНСЬКЕ ПОВСТАННЯ ДЕРДЯ ДОВЖІ

Зубанич Л. Л. (Ужгород)

В науковій роботі вивчаємо причини, хід та придушення селянського повстання під керівництвом Дердя Довжі, а також участь дворянства Верхнього Потисся (територія сучасного Закарпаття — комітати Унг, Берег, Угоча, Мараморош) в цих процесах. Намагаємося дати нову трактовку цього історичного процесу, який, у свою чергу, став передумовою втрати незалежності Угорського королівства після 1526 р.

Ключові слова: Мараморош, селяни, повстання, комітати, дворянство.

На початку XVI ст. в Угорщині значно змінилися економічні відносини, зокрема шляхом участі дворян-землевласників у безпосередньому товаровиробництві. Хуторське господарювання у вирішальній мірі ускладнювало становище селян сіл та селищ, тим самим викликаючи широку хвилю обурень. Саме ці дві верстви населення, заручившись підтримкою інтелігенції та нижчих прошарків духовенства, і стали рушійною силою повстання, що вибухнуло у 1514 р.

Безпосередньою причиною, що призвело до селянського повстання, став хрестовий похід проти турків, та відмова від нього. Придушення селянської війни завдало непоправних втрат і обороноздатності країни. Керівництво держави опинилося у патовій ситуації: попри явну загрозу, воно не наважувалося розпочинати повторного хрестового походу, та й у війні проти турків вже не могло розраховувати на підтримку селян.

Селянське повстання 1514 р. та його придушення є важливою подією історії Угорщини XVI століття, адже безпосередньо призвели до поразки у битві під Могачем, а також – до падіння Угорського королівства часів середньовіччя. Протягом останніх близько півтисячоліття багато разів — частково навіть з ідеологічних міркувань — змінювалася оцінка та історичне представлення процесу розвитку угорського суспільства, та перебігу селянської війни, що потребували значних матеріальних затрат та численних людських жертв. Спогади сучасників, зокрема церковника Дердя Серемі [24, с. 52-71] та Антала Веранчича (1504–1573) [27, с. 5-14] викладені у народному дусі і переповнені почуттями симпатії із селянами, поряд з цим секретар Томаша Бакоца, дюлафегерварський канонік Іштван Таурінус (1480–1591) [23; 25] налаштований упереджено – у своїй гуманістичній поемі він формулює відверто антиселянські думки. Томаш Гелтаї (1520–1574) [17, с. 204-205] та Лайош Туберо (1455–1527) [26], маючи буржуазне походження, згадують події селянського повстання тільки поверхово,

одночас дуже жваво наголошують на класових відмінностях, а також породжених ними проблемах. З числа тогочасних джерел варто відмітити постанови Державних зборів від 1514-го р. [8], а також „Потрійну книгу” Іштвана Вербевці [7]. У XIX ст. селянське повстання під проводом Довжі знову опиняється у центрі уваги: слід згадати зокрема Фрідріха Енгельса [9, с. 64], який у своїй праці, присвяченій темі селянської війни у Німеччині, аналізує важливіші події повстання, а також причини його поразки. Він, між іншим, зазначає, що внаслідок прийняття „Трипартітуму” „поневолення селян було знов визнано законом країни”. На зламі XIX–XX ст. біографічні праці Шандора Маркі [21; 22] та Вільмоша Фракної [15] знову надали дослідженню цього питання особливої актуальності. Після 1945 р. як у Радянському Союзі, так і в Угорщині, в історичній науці панівною знову стала ідея класової боротьби, тож постать Дердя Довжі, як борця за визволення селянських мас, знову опинилася у центрі уваги [16]. Було опубліковано цілу низку робіт щодо участі селян та мищан Закарпаття у повстанні під керівництвом Довжі. Але останні дослідження ставлять під сумнів класовий характер повстання: доказом цьому слугує вже хоча б і той факт, що у районі Верхнього Потисся до повстанців приєдналися значні маси дворянства. Соціалістична історична наука [1], та й у сучасних окремих працях зазначається, що повстанці захопили численні палаци, але тогочасні хроніки, спогади та джерела [14] цього не підтверджують. Маємо інформацію тільки про осаду замку Ньюлаб [6, с. 95], але і тут захопити фортецю не вдалося. Наприкінці XX ст. тема повстання під проводом Довжі знову опинилася в центрі уваги, передусім з юридичного та господарського аспектів: вийшли у світ кілька праць Т. П. Гусарової [2; 3], К. Б. Марисюк [5].

На сьогодні оцінка селянського повстання під проводом Довжі в цілому знає радикальних змін. Одним із головних принципів марксистсь-

кої історичної науки є те, що рушійною силою історії є народні маси, поряд з цим у формуванні історичних подій значну роль відіграють конкретні видатні особистості, історична необхідність та випадковість. Протягом тривалого періоду видавалося однозначним, що саме спонукало до вибуху селянського повстання в Угорщині 1514 р., майже всі згадували в цьому відношенні пригнобленість селян. Багато хто на підставі того факту, що між повстанцями було чимало представників селян регіону великої угорської рівнини – Алфельду, котрі займалися переважно тваринництвом, зокрема розведенням великої рогатої худоби, доходили до висновку, що в Угорщині часів Ягеллонів пронеслася хвиля економічної кризи. Але у підтвердження цього наводяться тільки поодинокі факти, ба більше: чимало свідчень економічного достатку.

Повстання мало передусім політичні та ідеологічні причини. Хрестоносці (куруци) повстали не тому, що були бідні, а тому що вважали несправедливим припинення хрестового походу. У епоху середньовіччя захист країни був справою дворян, але оскільки вони з цим не справилися і підписали мир з турками, то й не вважалися гідними своїх привілеїв, зокрема стосовно звільнення від сплати податків. Аналізуючи селянське повстання 1514 р., ми станемо свідками того, як похитнулося середньовічне сприйняття державності.

Свідченням актуальності дослідження теми є і те, що повстання під керівництвом Довжі розглядається з позиції дворянства Верхнього Потисся. У цих чотирьох комітатах стосунки між дворянством та кріпаками у значній мірі відрізнялися від стосунків у рівнинних районах, тож і не дивно, що керівництво селянськими військами здійснювали переважно дворяни. Підтвердженням цих відмінностей є і рішення Державних зборів 1514 року, котрі роблять згадки про дворян комітатів Берег, Угоча та Мароморош та їх відношення до повстання.

Наступ османців Європою, починаючи з другої половини XIV ст., стає усе більшою загрозою і для тогочасного Угорського королівства. На перше десятиліття правління угорського короля Сігізмунда Люксембурзького (1387–1437) припадає той неочікуваний і вирішальний зовнішньополітичний поворот, який у значній мірі і безвідворотно змінив позицію Угорського Королівства. Велика і могутня держава–завойовник, носій чужої культури, завдяки надзвичайно швидкому просуванню вперед досяг південних кордонів держави і вперше за останні півтора століття примусив Угорське королівство вдатися до політики оборони.

Турки передусім намагалися знищити південні захисні фортеці. І хоча Європа завдяки Тамерлану в результаті битви під Анкарою (1402) отримала невеличку „відстрочку”, король

Сігізмунд вимушений був усвідомити, що після поразки під Нікополем для Угорщини пріоритетним питанням є не наступ, а оборона.

На початку XVI ст. Угорське королівство втратило свою керівну позицію серед країн Центральної Європи: їй припадали, так би мовити, епізодичні ролі в змаганнях світових держав, більше того, загроза з боку турків на півдні країни набрала характеру постійності. І хоча 21 липня 1456 р. Янош Гуняді біля Нандорфегервару (Белграду) здобув перемогу над військами султана Мехмеда II-го, це тільки дещо відсунуло у часі просування вперед на Балканах османів, котрі на той час вже завоювали Константинополь.

Враховуючи всі факти, слід зазначити, що створена Сігізмундом Люксембурзьким і розширена династією Гуняді система оборонних фортець на півдні країни, починаючи з 1410-х років, стала на шляху османських турків такою перешкодою, змусити котру капітулювати вони зуміли тільки близько за півтори століття (заради об'єктивності належить відмітити, що певні прориви таки були).

У досліджуваній нами період постійною стала загроза нападу турків на південних кордонах, і тільки через сім років після селянської війни під проводом Дердя Довжі впали південні ворота Угорщини, Нандорфегервар, створивши передумови для ганебної поразки під Могачем.

Хрестова війна, що ґрунтується на ідеї „святої християнської війни”, свого часу мала на меті відвоювання Святої Землі, але згодом подібні походи організовувалися і проти зовнішніх та внутрішніх противників у християнському світі, зокрема проти балтійських слов'ян або ж еретиків (альбігойців, какткрів у Франції). Попри те, що в Угорщині у ході справжніх хрестових походів вона відіграла лише незначну роль, під час свого відродження у XV ст. отримала головну роль. Хрестовою була, до прикладу, війна, що завершилася битвою під Нікополем у 1396 році, а також звільнення Нандорфегервару у 1456 р. Хрестова війна була одноразово спокутуванням заради прощення гріхів і воєнним задумом, з аспекту канонічного права вона найбільш схожа до паломництва. Учасники давали обітницю і в знак цього носили на одязі знак хреста, звідси походить і їх назва — хрестоносці.

Оскільки економічні та соціальні передумови, що призвели до вибуху селянської війни під керівництвом Довжі, досліджувалися неодноразово, на цей раз хотілось би представити їх через особу, що мала великий вплив на формування історії, естергомського архієпископа Томаша Бакоца.

Томаш Бакоц (Ердевді) (Ердевд, 1442 — Естергом, 15 липня 1521), син стельмаха (майстра із виготовлення коліс) із м. Ердевд зробив дивовижну кар'єру [15]. В оточення короля Ма-

тяша потрапив за сприянням свого старшого брата, Балінта Бакоца (секретар короля, тітельський препост). Король звернув на нього увагу під час сілезького походу 1474 р., коли він працював у канцелярії. Починаючи з 1480-го року тітельський препост, а згодом і сам працює секретарем короля. У 1486 р. його назначено єпископом м. Дьєр, отримав ранг королівського радника. Після смерті короля Матяша підтримує чеського короля Уласло II-го у здобутті угорського трону. Саме за „сприяння” Томаша Бакоца відбулося „формально хибне” укладення шлюбу між королевою Беатрікс та Уласло II, що принесло чеському королю угорську корону, а первосвященнику — естергомське архієпископство та посаду головного канцлера. Головну церковну посаду Угорщини він здобув дуже просто, шляхом банального обміну: тодішньому архієпископу, Гіпполіту Есте запропонував „свою посаду” — егерське єпископство. В європейських політичних іграх Томаш Бакоц представляв в основному інтереси Венеції („З полум'яною завзятістю слугує інтересам християнства, і завдяки своєму авторитету має вплив на угорського короля”, — так писав про нього будайський посол Сигнорії), за що та йому щедро віддячувала — за її сприяння 20 вересня 1550-го року на засіданні консисторії отримав від папи Олександра VI (Борджи) капелю кардинала. Бакоц, посилаючись на стан здоров'я, вибачився за свою відсутність у Римі (ймовірно, і до нього дійшли чутки про те, що кілька багатих кардиналів раптово померли у Вічному Місті, а їх статки збагатили папську казну). Після тривалої тяганини папа Юлій II у 1507 році удостоїв його звання константинопольського патріарха У 1513 р. Бакоц, дізнавшись, що папа занедужав, поспішив до Риму і мав серйозні шанси на отримання папського престолу, але більшість підтримала Джованні Медичі, який став 217-им наслідником Святого Петра під іменем Льва X-го.

Лев X, аби позбутися від колишнього суперника, що ставав дедалі неприємнішим, 15 липня 1513 р. видав буллу, якою призначив Бакоца, повноправним послом (*legatus a latere*) і доручив йому організувати хрестовий похід проти турків (сфера його впливу розповсюджувалась на Угорщину та Польщу, а через останню — і на країни Балтії та російські землі).

Навесні 1514 р. легат повернувся з Риму в Угорщину, де ознайомив королівську раду зі своїми повноваженнями та планами. Рада, після довгих міркувань, дала згоду на початок мобілізації. Вербування до війська хрестовиків легат доручив ченцям-обсервантам, гілці францисканців з більш суворим статутом, котрі в Угорщині користувалися великою популярністю, а в Трансильванії — тамтешньому єпископу. Збір війська проводився власне тільки в Угорщині, що могло зробити хрестовий похід вкрай обмеженим. Ко-

ролівський двір з належною серйозністю відносився до воєнних приготувань, але не намітив конкретної воєнної цілі і не об'єднав свої війська на окраїнах. Погано озброєні, без належної військової підготовки війська склалися переважно із кріпаків, селян та мешканців маленьких периферійних містечок, що прибули в основному з великої угорської рівнини — Алфельду та навколишніх регіонів. Їх керівництво було довірено не барону, а нандорфегерварському офіцеру кавалерії з селянським походженням, якого джерела згадують здебільшого як Дердя Секеля [13].

Хрестовий похід, що перетворився на селянську війну став найбільшим в угорській історії селянським повстанням. До цього подібним значним заворушенням було хіба що повстання під проводом Антала Будай Нодя у 1437 р. Але й селянська війна 1514 року не розповсюдилася на територію всієї країни. Центром подій завжди була велика угорська рівнина, і тільки дещо згодом воєнна хвиля докотилася до Трансильванії, Задунаю і Верхньої (Північної) Угорщини. Між хрестоносцями були не тільки кріпаки, а й дворяни. У кожному селянському повстанні в історії Європи зустрічаємо кількох командирів дворянського походження, але в даному випадку це не було відокремленим, поодиноким явищем.

Дворянство Верхньої Угорщини, серед якого у значній кількості були постолові, бідні дворяни, або ж такі, що мешкали на кріпацьких маєтках, не відокремлювалося від селян настільки, як задунайське, навпаки, вони теж ледве зводили кінці з кінцями на свої мізерні прибутки. Також окрему суспільну верству утворювали переселенці — русини та волохи, які користувалися окремими привілеями. Звісно, землевласники тих регіонів, де густота населення була дуже мала, намагалися переманювати до себе нових поселенців не лише з того боку Карпат, але й зробити своїми кріпаками тих, що вже тут мешкали. Ймовірно, це могло бути дуже поширеним явищем, оскільки це забороняється окремим законом (XLVII) Державних зборів 1498 року: „*Заради того, аби на корені придушити всі непорозуміння, що походять з цієї причини, постановляємо, що з числа всіх кунів, ясів та русинів нікому не дозволено переходити на маєтки дворян, також офіцерам королівської величності або вищезгадуваним особам служницького рангу не дозволено вводити кріпаків дворян до їх числа з метою їх поселення. Якщо ж ті офіцери, куні, яси або русини наперекір даному розпорядженню приймуть у свої ряди будь-кого з числа кріпаків, то їх слід притягнути до відповідальності перед палатином (намісник угорського короля)*” [28].

Згідно тогочасних хроні, русинські кріпаки перебували у більш сприятливому становищі. Так, до прикладу, у 10 селах Країни, що належала до мукачівського помістя, кріпаків було виведено зі сфери впливу комітатської управи, біль-

ше того, їм не доводилося виконувати певних кріпацьких обов'язків.

За свідченням документів, в комітаті Унг один анонімний священик спробував було підбурити кріпаків до заколоту, але дворяни під керівництвом Іштана Розгоні та Міклоша Торчої схопили його і запроторили у в'язницю міста Копош (Капушани) [18, с. 228-229]. Інша частина дворян під очільництвом Пийтера Гімі Боршваї виступила у його захист і визволила із буцегарні. Мова йде про родину, що мала численні маєтки в кількох комітатах, зокрема у їх володінні перебувало Тіводорфоло у комітаті Угоча, один із членів родини (Лукач) був капітаном замку Ньолаб, інший (Бенедек) — директором королівських справ.

Подібно до цього і в комітаті Берег до повстання приєдналися провідні особи середнього дворянства, зокрема Янош Голаборі (в тогочасних документах поряд з його прізвищем вказується літератор, прикметник *deák*, тобто «грамотний», котрий, за свідченням хроніки, не тільки брав участь у війні, але й вбивав дворян, грабував, здійснював підпали).

Повстання поширилася на територію всього сусіднього комітату Угоча. Там на чолі руху стояли представники таких старовинних дворянських родин, як Ветійші, Дьокфолві та ймовірно Шашварі Вереш. На правому березі Тиси Шашвар, на лівому, біля потічка Ботар, центром повстання було поселення Ботар [19, с. 37]. Після придушення селянської війни багато дворян (Гергей, Альберт та Міклош Ветійші, Іштван, Ласло, Балаж, Янош та Мігай Дьорфолві, Гергей Шашварі Вереш, Цезар Олмаші, Янош Олмаші Сел (один із землевласників Фергешолмашу), Андраш Чато із с. Чатогаза (володар Чатогаза, Сірма та Гетень), Шебешгьен Секев (Зекев) із с. Пийтерфолво (один із володарів Форкошфолво і Пийтерфолво), Фабіан Бекені (один із власників Пийтерфолво та Бекень), Дердь Бан із с. Бекень (землевласник с. Вилон) були засуджені за участь у повстанні, їх маєтки конфісковано. За звинуваченням *„брали участь у селянському повстанні Дердя Сейкеля (Довжі), під знаком хреста коїли всілякі злочини, вбивства, грабежі і підпали, і навіть взяли під облогу замок Ньолаб“*. Ці звинувачення було озвучено Яношем Шашварі на зборах комітату Угоча, що проводилися 23 січня 1515 р. у Шашварі. За його твердженнями, *„дворянин Дердь Шашварі Вереш у недавньому минулому добровільно і з власної волі брав участь у бунті селян, він керував їх військами під прізвищем лейтенанта Кермеша і я вважаю його злодієм, розбійником і палієм“* [20, с. 493].

Замок Ньолаб у ті часи вважався важливою фортецею, центром маєтку, звідки простягалися шляхи вздовж Тиси, і, заволодівши нею, хрестоносці прагнули унеможливити відступ феїшпана Угочі та Мароморошу Габора Перені з

Хустського замку. До того ж, дворянство комітату перебувало у поганих стосунках із своїм керівником, оскільки той наперекір їх волі на посаду віце-ішпана призначив Альберта Нодя із Пийтерфоло.

Повстанці прибули до замку Ньолаб з боку Шашвару, через Теково. Тим часом Дердя Вереша, який потрапив у полон, під загрозою смерті змусили приєднатися до повстанців. Розпочалася облога замку. Ворота обклали соломною і підпалили, внаслідок чого зовнішні ворота замку також загорілися. Тим часом Вереш втік із табору і знайшов притулок у Хустському замку, де поінформував феїшпана Габора Перені про ситуацію, що склалася [20, с. 492-493]

Зрештою комітат визнав звинувачення Яноша Шашварі образливим і несправедливим наклепом, оскільки той не міг навести жодних фактів на користь своїх тверджень, і призначив 100 форинтів штрафу; цю суму після поданої апеляції королівська курія збільшила до 300 форинтів. Ймовірно, до королівського двору потрапляло чимало подібних справ, оскільки правитель розпорядився стосовно їх розгляду окремо: *„Однак серед дворян багато таких, які потрапили в руки селян і приєдналися до них, і підкорилися їм тільки для того, щоб їх не вбили, але як тільки їм траплялась нагода покинути їх, бігли від них — і таких не слід засуджувати“* [8, стаття 33, § 5].

Як свідчить королівський указ, до повстання приєдналися і дрібні та середні дворяни комітату Мароморош: *„Окремі мароморошські дворяни (Янош Петроваї (власник Рожайя, Сурдок, Шойо, Петрова, Леордіна, Раткава, Поляна, Батиза), Дердь Будфолві, Дан Ванчфолві (Ванчфолво, Нанфолво, Діснопотока), Шімон Будфолві (Будфолво), Бенедек Хусті (інакше Кешельємезеї) (землевласник Кешельємезева), Янош Бардфолві (із с. Бардфолво), Томаш Сорвосої Банк та Іллейш Сорвосої Банк, Янош Сорвосої Герхеш, Мігай Сорвосої Герхеш (Солотвіно, Готпотока, Копачфолво, Сорвосово), Пийтер Ебецькі (Чомалфолво), Андраш Фейерфолві Фіца (Фейерфолво), Янош Левордіної (Леордіна), Богдан Коньгаї (Коньга), Тіводор або Тодор Драгомерфолві Діак, Іштван Драгомерфолві Діак, Лазар Форкошрєві (Форкошрєв), Шімон Горзов (Йод), Шімон Козепашаї Коста, Балаж Алшоапшаї (Алшоапша), Лазар Йоді, Домокош Йоді (Йод), Янош Борцанфолві (Борцанфолво), Пийтер Борцанфолві Тийперман (Шайов), Тодор або Тіводор Юркофолві, Іллейш Алшовіжої Поп) все-таки приєдналися до них і під час повстання, бунту та злодіянь (зрікшись своїх дворянських гідностей) були їх учасниками, супровідниками і друзями, внаслідок чого — як кажуть — відверто впали у гріх зради“*. Далі, у відношенні тих дворян, які під час згаданого несподіваного заколоту приєдналися до селян, стали на їх сторону і були

їх співучасниками, також повинна бути вишукана правда [8, стаття 33, § 3]. І наступила розправа: учасників повстання позбавили маєтків, їх у королівський дар отримали феїшпан Габор Перені, Іштван Вербевці та родина Чебі Погань (які стали мароморошськими землевласниками у 1495 р. після вимирання роду Урмезеї) [11, с.137]. Стосовно них також приймається окрема постанова Державних зборів: *„Дворяни комітату Мароморош, які, як вважають, були разом з селянами. І оскільки кажуть, що в комітаті Мароморош мало не всі дворяни ставали на бік селян і брали участь у всіх небезпечних і злочинських діях. Ось тому, беручи це до уваги, слід виявити зазначеним вище способом істину в комітатах Угоча і Берег”* [8, стаття 34, § 1]. Міщани п'яти королівських мароморошських міст не приєдналися до повстання, за що король на один рік звільнив їх від сплати всіх податків та тридцятини [12, с. 12].

Після придушення повстання, восени 1514 року було скликано Державні збори. На цьому зібранні Іштван Вербевці презентував свою працю із узагальнення угорського звичаєвого права „Трикнижжя” („Трьохчастинний звод звичаєвого права угорського королівства”).

Вплив селянського повстання простежується і в цій книзі. Вербевці надзвичайно суворо тлумачить стосунки селян та землевласників. Прийняті тут закони були розроблені в основному під впливом повстання хрестосносців. Дворянство переймалося передусім компенсацією своїх втрат, спричинених повстанням (цим же займається частина законів 1514 року). Розпорядженням Державних зборів було заборонено селянам, а також гайдукам, що займаються тваринництвом, випасанням великої рогатої худоби, володіти зброєю (рушницями). Суворо наголошувалось на тому, що в подальшому *„нікого, хто походить з селянського роду, не можна призначати єпископом”* [8, стаття 24]. Ймовірно, цей закон вказує на походження Томаша Бакоца,

проголошеного відповідальним за селянське повстання.

Жоден закон середньовіччя не займається настільки детально кріпаками, як закон 1514-го року. Зокрема, на державному рівні було уніфіковано податки для кріпаків. Так, наприклад, річний податок землевласнику було визначено в сумі 1 форинт, крім цього кріпак повинен був щотижня відпрацювати один день панщини, а також здати визначену кількість подарунків. За вищою рослинною продукцією та виробленим вином кріпаки сплачували дев'яту частину в натурі. Законодавчо на селян наклали значно більші податки, ніж ті, що були визначені звичаєвим правом.

Було ліквідовано право вільного пересування, але кріпаки й надалі, за згоди свого пана, могли перебратися на інший маєток. Ті ж кріпаки, що не брали участі у повстанні, і надалі могли користуватися правом вільного пересування. Вербевці у „Трикнижжі” про це пише так: *„Незважаючи на те, що зазначені народи (за винятком філістей, русинів і королівських болгар) користувалися до цього часу привілеями цієї свободи - при сплаті податку з землі та інших податків вони могли вільно змінювати місце свого проживання і залишатися в іншому місці, яке вони воліли, всі вони втратили повністю цю свободу в минуле літо в результаті повстання, заколоту і бунту проти всіх дворян під ім'ям хрестосносців проклятого лиходія, розбійника Секея Георгія, і по причині участі їх у цій справі вони виявилися назавжди винними в зраді, і після цього вони прикріплені навечно до землі своїх господарів”* [7, титул 25, § 2]. Але ці суворі заходи не здійснилися, землевласники часто самі перешкождали засудженню своїх кріпаків, не сприяли іншим дворянам у поверненні завданої шкоди. Заборону пересування згодом було відмінено: у 1531-у р. Янош I (Запольяї), а король Фердинанд I (Габсбург) у 1547 р. знову дозволили селянам самостійно визначати місце проживання. [11, с.174].

1. Ачади, И. История венгерского крепостного крестьянства. – Москва: Издательство иностранной литературы, 1956. – 363 с.
2. Гусарова Т.П. Антикрестьянское законодательство 1514 г. в Венгрии (седьмой декрет Уласло II)/ Гусарова Т.П. // Средние века. Вып. 47. – М., 1984. – С.309-339.
3. Гусарова Т.П. Венгерское дворянство в XVI – XVII вв. // Европейское дворянство XVI-XVII вв.: границы сословия. Отв. ред. В.А. Ведюшкин. – М.: Археографический Центр, 1997. – С.171-191.
4. Коротка історія Угорщини/ Під ред. Петера Ганака; Редактор та упорядник українського видання Іштван Удварі. – Ніредьгаза, 1997. – 222 с.
5. Марисюк К. Б. Система майнових покарань на українських землях у складі Угорщини (XI ст. – 1867 р.)//Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Львів, 2012. – Випуск 55. – С. 79–87.
6. Поп Д., Поп И. Замки Подкарпатской Руси. – Ужгород, 2002. – 125 с.
7. Трехкнижие Вербоци 1514 г.: Извлечения. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.vostlit.info/Texts/Dokumenty/Ungarn/XVI/1500-1520/Verboci/text.phtml?id=2201>
8. Уласло П. Седьмой декрет [Електронний ресурс] // Режим доступу: www.vostlit.narod.ru/Texts/Dokumenty/Ungarn/XVI/1500-1520/UlasloII/7dekret/text.htm;

9. Энгельс Ф. Крестьянская война в Германии. – Москва: Государственное издательство политической литературы, 1952. – С. 188-64.
10. Acsády Ignác. A magyar jobbágyság története. – Budapest: Szikra Kiadó, 1948. – 444. old.
11. Barta Gábor. Keresztesek áldott népe. – Budapest: Móra Könyvkiadó, 1977. – 223. old.
12. Csatáry György. A máramarosi öt koronaváros levéltára 1326–1910. – Ungvár–Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, 2011. –155. old.
13. Féja Géza. Dózsa György. – Budapest: Mefhosz Könyvkiadó, 1939 – 243. old.
14. Fekete, Nagy Antonius, Victor Kenéz, Ladislaus Solymosi, Geisa Érszegi, eds. Monumenta rusticorum in Hungaria rebellium anno MDXIV. Akadémiai Kiadó: Budapest. 1979. – 727. old.
15. Fraknói Vilmos. Erdődi Bakócz Tamás élete. – Budapest, 1889. – 220. old.
16. Hegedüs Géza. Így élt Dózsa György. – Budapest: Móra Kiadó, 1972. – 190. old.
17. Heltai Gáspár. Krónika a magyaroknak dolgairól// Magyar Helikon. – 1981 – 204–205. old.
18. Iványi Béla. Oklevelek az 1514. évi pórlázadás történetéhez (1514-1515) // Történelmi Tár. – 1904. – 218-239. old.
19. Komáromy András. A Dózsa-lázadás történelméhez.//”Verecke híres útján jöttem én...” (összeállította és a jegyzeteket írta Zubánics László). – Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 2010. – 37. old.
20. Komáromy András. A Dózsa-lázadás történelméhez (1514-1516)// Történelmi Tár. – 1897 – 487-495. old.
21. Márki Sándor. Dósa György és forradalma. – Budapest: Ráth Mór, 1883. – 216 old.
22. Márki Sándor. Dósa György. – Budapest: Atheaneum Kiadó, 1913. – 535 old.
23. Stephanus Taurinus Olomucensis. Stauromachia id est Cruciatorum Servile Bellum (szerk. Juhász László). – Budapest: Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, 1944. – 89 old.
24. Szerémi György. Magyarország romlásáról. – Budapest: Magyar Helikon, 1961. – 318 old.
25. Taurinus István. Stauromachia, id est cruciatorum servile bellum (Keresztesháború, avagy a keresztesek rabszolgaháborúja). //Bibliográfia a hazai parasztlázadások verses és elbeszélő irodalmához (XV-XVIII. század) Geréb László. – Budapest: Szabó Ervin Könyvtár, 1949. – 27 old.
26. Tubero Lajos. Ompntariorum de temporibus suis libri. Francofurti [Frankfurt]: 1603. – 287-294. old.
27. Veráncsics Antal összes munkái. (Magy. tört. emlékek 3.) 2. k. – Pest: Akadémiai Kiadó, 1857. – 5-14. old.
28. 1498. évi XLVII. Törvénycikk a kunok, jászok és ruthénok a nemesek jobbágyait el ne vigyék; különben a nádor elébe kell őket idézni. [Elektronний ресурс] // Режим доступу: Ezer év törvényei. <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=1170>

РЕЗЮМЕ

ДВОРЯНСТВО ВЕРХНЕГО ПОТИСЬЯ И КРЕСТЬЯНСКОЕ ВОССТАНИЕ ДЬЕРДЯ ДОЖИ

Зубанич Л. Л. (Ужгород)

В научной работе изучаем причины, ход и подавление крестьянского восстания под руководством Дьердя Дожи, а также участие дворянства Верхнего Потисья (территория современного Закарпатья – комитаты Унг, Берег, Угоча, Мараморош) в этих процессах. Стараемся дать новую трактовку исторического процесса, который, в свою очередь, стал предпосылкой потери независимости Венгерского королевства после 1526 года.

Ключевые слова: Мараморош, крестьяне, восстание, комитаты, дворянство,

SUMMARY

THE NOBILITY OF UPPER POTYSSYA AND PEASANT UPRISING GYORGY DOZSA

L. Zubanych (Uzhhorod)

In a study exploring the prerequisites, the course and the suppression of a peasant uprising led by György Dozsa, and the participation of the nobility of Upper Potyssya (modern Transcarpathia - the counties of Ung, Bereg, Ugocha, Maromorosh) in these processes. Try to give a new interpretation of the historical process, which in turn become a prerequisite of loss of independence of the Hungarian kingdom after 1526.

Key words: Maramarosh, peasants, uprising, counties, nobility.